УДК 122/129:33.021
DOI https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.3.25

Сагайдак Ілля Вадимович,
кандидат економічних наук,
докторант кафедри соціальної філософії, філософії освіти та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
orcid.org/0009-0000-8622-3704
i.v.sahaidak@udu.edu.ua

ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ОСНОВНИХ КАТЕГОРІЙ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Стаття присвячена дослідженню філософських аспектів основних категорій економічної політики, що є важливими елементами економічної теорії та філософії економіки. Автор розглядає ключові поняття, як-от «гроші», «праця», «технологія», «сталий розвиток», «товар», через призму філософських поглядів, що дозволяє глибше зрозуміти їхній вплив на світогляд і ціннісні орієнтації людини та суспільства.

Виділено значення грошей як символу життєвого успіху й інструменту свободи, а також розкрито концепт праці як екзистенційного акту взаємодії людини з навколишнім світом. Особлива увага приділяється концепту «технологія», який визначається не тільки як знаряддя праці, але і як форма втілення креативного потенціалу людини. Висвітлено важливість сталого розвитку, що поєднує економічні, соціальні й екологічні складники, для досягнення гармонійного прогресу суспільства.

У статті також досліджуються товарні категорії, їхня роль у суспільстві споживання та взаємозв'язок з духовними та соціальними цінностями. Автор аргументує, що філософічне розуміння цих категорій є важливим для формулювання ефективної економічної політики, що відповідає вимогам сучасного інформаційного суспільства.

У статті пропонуються нові перспективи на інтеграцію філософії з економічною наукою, підкреслено важливість міждисциплінарного підходу до аналізу економічних процесів.

Ключові слова: філософія економіки, економічні категорії, гроші, праця, ціннісні орієнтації, антропоцентризм.

Sahaidak Illia,
Candidate of Economic Sciences,
Doctoral Student at the Department of Social Philosophy,
Philosophy of Education, and Educational Policy
Dragomanov Ukrainian State University
orcid.org/0009-0000-8622-3704
i.v.sahaidak@udu.edu.ua

PHILOSOPHICAL REFLECTION ON THE FUNDAMENTAL CATEGORIES OF ECONOMIC POLICY

The article is devoted to the study of the philosophical aspects of the fundamental categories of economic policy, which are essential elements of economic theory and the philosophy of economics. The author examines key concepts such as money, labor, technology, sustainable development, and commodity through the lens of philosophical perspectives, allowing for a deeper understanding of their impact on human and societal worldview and value orientations.

The significance of money is highlighted as both a symbol of life success and a tool of freedom. The concept of labor is explored as an existential act of interaction between humans and the surrounding world. Special attention is given to the concept of "technology", defined not only as a tool of labor but also as a form of expressing human

© Сагайдак І. В., 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

creative potential. The importance of sustainable development is emphasized as it integrates economic, social, and environmental components to achieve harmonious societal progress.

The article also investigates commodity categories, their role in consumer society, and their connection with spiritual and social values. The author argues that a philosophical understanding of these categories is essential for formulating effective economic policies that meet the demands of the modern information society.

This article offers new perspectives on integrating philosophy into economic science and underlines the importance of an interdisciplinary approach to the analysis of economic processes.

Key words: philosophy of economics, economic categories, money, labor, value orientations, anthropocentrism.

Актуальність дослідження. Сучасний економічний розвиток неможливий без глибокого аналізу не тільки економічних, а й філософських категорій, що лежать в основі економічної політики. Зокрема, *гроші, праця, технологія, сталий розвиток* і *товар* – це ті категорії, які визначають основні напрями розвитку економічних систем і впливають на світогляд людини та суспільства загалом. Однак, незважаючи на свою важливість, ці поняття часто трактуються суто в економічному або технічному контекстах, вони втрачають свою філософську глибину і роль у формуванні ціннісних орієнтирів людини.

Проблема полягає в обмеженому розумінні економічних категорій через призму лише економічних і технічних аспектів. Традиційно економічні категорії, як-от *гроші* або *праця*, розглядаються в контексті ринкових відносин, без урахування їхнього філософського значення. Таке обмежене трактування не дозволяє зрозуміти, як ці категорії впливають на моральні й етичні аспекти життя людини.

Технології в сучасному світі не лише виступають засобом оптимізації виробничих процесів, але також є свідченням змін у світогляді людини, її здатності до креативного мислення і трансформації навколишнього середовища. Неврахування цього аспекту призводить до поверхневого сприйняття технологій як суто економічних інструментів.

Категорія сталого розвитку, що включає в себе не лише економічні, але й соціальні й екологічні компоненти, потребує глибокого осмислення через філософські концепції, зокрема через призму людських цінностей, духовності та моральної відповідальності. Підходи до сталого розвитку повинні враховувати не лише матеріальну, а й духовну складову частину суспільства.

Товар, як основа ринку й предмет споживання, не лише задовольняє базові потреби людини, але є важливим символом її соціального статусу та світогляду. Важливо досліджувати товар як концепт, який відображає духовні та соціальні аспекти економічних відносин.

Отже, основною проблемою є недостатнє врахування філософських аспектів у вивченні економічних категорій, що обмежує можливості повного розуміння їхнього впливу на суспільство й індивідуума. Стаття ставить за мету подолати цей дефіцит і показати, як філософія може суттєво доповнити та збагатити економічні теорії, пропонуючи нові погляди на роль економічних категорій у формуванні сучасного суспільства.

Метою статті є філософське осмислення ключових категорій економічної політики (*гроші, праця, технології, сталий розвиток, товар*) з метою виявлення їхнього світоглядного, соціального й ціннісного значення, обґрунтування необхідності інтеграції філософських підходів у формуванні сучасної економічної політики.

Виклад основного матеріалу. Однією із ключових категорій економічної політики є гроші, які у філософському дискурсі (зокрема, в екзистенційному розумінні) є вагомим показником і ресурсом буття людини. Як відомо, у філософії економіки існує окремий напрям – філософія грошей, у межах якого досліджується вплив грошей на світоглядний і ціннісний світи людини й соціуму. Гроші значно вплинули на ієрархію соціальних і людських аксіологем, постаючи як інтегральна всепроникна цінність. У постмодерністському суспільстві монетаристський світогляд, культ матеріальних цінностей є яскраво вираженим. У філософському значенні це трактується як самостійне існування знака (симулякру), відірваного від значення. У світогляді сучасної людини гроші є інструментом свободи та засобом самореалізації індивідуума – без володіння достатньою кількістю матеріальних ресурсів людина не може розраховувати на користування всіма можливостями соціального світу «з його

свободою вибору, творчості, можливістю особистісної самореалізації. Погляд на повноцінне життя людини (що можливе лише у справді демократичному, правовому, культурно зрілому суспільстві) як на норму звужує функцію грошей до їх природного стану, «нормалізує» їхній вплив на свідомість» (Дедяєва, & Северин-Мрачковська, 2019, с. 325–326).

Отже, категорія «гроші» у філософському дискурсі може бути інтерпретована як символ життєвого успіху, як ознака статусу та спроможності людини реалізувати свої життєві плани, а також як індикатор працьовитості та здібностей людини.

Натомість економічна категорія «праця» у філософському вимірі може бути представлена в декількох варіантах: як спосіб самореалізації та самоствердження людини, метод обміну енергією з навколишнім середовищем, алгоритм перетворення навколишнього світу на основі колективних та індивідуальних людських уявлень, здатність до праці як божий дар тощо.

Дослідник Д. Гребер, який роздумує над питанням про те, що таке праця, згадує К. Маркса, який був водночас економістом і філософом. На думку останнього, праця – це фізичні й інтелектуальні зусилля найманих працівників, які спрямовані на виробництво матеріальних благ. У цьому визначенні не йдеться про організаційний аспект, тобто зусилля здійснені управлінцями та власниками. «Питання про те, чи оплачується праця найманих робітників повною чи неповною мірою, є занадто туманним, оскільки залишається питання про оплату праці організаційної. Організація передбачає міжлюдські стосунки. Сучасна антропологія показує, що в основі всіх стосунків лежить обмін дарами у формі чи то матеріальних благ, чи то послуг, чи то просто моральних едвансів» (Graeber, 2001, p. 31).

Фактично в такій інтерпретації праця не має суто економічного сенсу, вона становить екзистенційний акт взаємодії людини з навколишнім природним і соціальним середовищами, як процес обміну матеріальними та духовними благами.

Продовжуючи вищеозначену логіку, Н. Коннова констатує, що праця та капітал у сучасному суспільстві стали базовими аксіологічними принципами новітніх економічних уявлень, субстанціональними за своїми сутнісними характеристиками. Ідеалом стала «людина економічна» – тип особистості з яскраво вираженими індивідуалістичними й егоїстичними характеристиками, який зорієнтований на віднайдення користі для задоволення власних інтересів і бажань. «Очевидно, що індивідуалізм не сприяє єдності суспільства, а самі ринкові відносини стають можливими лише за умов певної згоди між людьми, за умов відсутності гоббсівської війни всіх проти всіх, а стале економічне зростання лише за умов досить згуртованого суспільства. Умовами та вираженням якого є держава та політична нація» (Коннова, 2020, с. 35).

В умовах розвитку постіндустріального й інформаційного суспільств особливого значення набуває поняття «технологія», яка може бути потрактована в економічному, виробничому, філософсько-культурному та ціннісному смислах.

На думку Т. Тесленко, концепт «технологія» в інформаційному суспільстві має суттєвий вплив на конкурентні переваги та розвиток економіки. Різноманітні технології є складниками багатьох різновидів діяльності як засоби утворення вартості та складники в налагодженні кооперації між формами діяльності. Вони мають потужний вплив на ціноутворення, використання ресурсної бази та диференціацію, створюють умови для конкурентної переваги. «Технологічний прогрес використовує фактори, що визначають витрати й унікальність на користь компанії, оскільки покращує загальну структуру галузі. Технологічна стратегія – це підхід стратегії до розвитку та використання технологій. Інновації – це один з основних способів нападу на конкурентів, які давно присутні на ринку. Технологічна стратегія – це один з елементів загальної конкурентної стратегії» (Тесленко, 2020, с. 135).

Концепт «технологія» у філософському розумінні є виявом творчої енергії людства, формою втілення креативного мислення людини, яка на свій розсуд перебудовує світ і його окремі складники.

Узагальнюючи низку поглядів на філософське тлумачення категорії «технологія», В. Зуєв доводить, що технологія – це продуктивна сила, її об'єктивною соціальною основою є колективний, інтегральний досвід поколінь. Технології

є втіленням не тільки праці, знань, навичок, умінь індивідів, а й є виявом здатності людей до продукування соціальної солідарності у формі колективної праці. Така здатність має соціальне походження і утворюється як наслідок розподілення та інтегрування різноманітних форм і рівнів діяльності. У результаті формується додана продуктивна сила, яка втілюється в технологіях, утворює приріст суспільної спроможності щодо змін людиною природних і соціальних умов. Вочевидь, технологія є втіленням соціально-практичної діяльності, засобом регуляції, контролю та керування взаємодії між предметами праці й знаряддям праці. «До того ж, якщо об'єктивною природною передумовою технології є природні процеси, які зумовлюють її «речовинний каркас», то відповідним соціальним аналогом технології є колективна суспільна практика, де матеріально-речовинні компоненти проявляють власну технологічну силу й розкривають своє соціальне значення. Суспільна практика об'єднує їх у певне ціле, яке утворює технологічний спосіб освоєння соціального простору» (Зуєв, 2012, с. 32).

На нашу думку, концепт «технологія» у змістовному сенсі корелюється з вищенаведеним поняттям «праця». Якщо праця являє собою загальний процес, то технологія виступає як знаряддя праці, спосіб її оптимізації. Технологія передбачає деяку «масовість», колективність щодо її застосування, а також суспільне та наукове визнання її оптимізуючого ресурсу (призначення) на окремому етапі розвитку людської цивілізації або конкретного суспільства.

У контексті сучасних завдань, що постали перед державною економічною політикою, суспільством у період турбулентності, украй важливою є категорія «сталий розвиток». Вона стала основою для концепції сталого розвитку, яка передбачає поступальний прогрес економічної, соціальної, екологічної, безпекової та інших сфер суспільства.

Як підкреслюють В. Немченко, К. Козак, О. Меліх, концепція сталого розвитку спрямована на подолання обмеженості засобів економічної самоорганізації, спираючись на функціонування складників цілеспрямованості на базі антропоцентричних характеристик соціальної моделі. У такому контексті самоорганізація передбачає виникнення спонтанної стабільності соціально-економічної системи, посилення статичних процесів і уповільнення дестабілізуючої динаміки. У результаті дослідження еволюційності сталого розвитку можна констатувати, що «основним предметом дослідження в межах економічної теорії став пошук шляхів забезпечення коеволюції економічної, соціальної та екологічної складових частин суспільного розвитку, яка реалізується на основі методології пошуку шляхів пом'якшення внутрішніх конфліктів шляхом знаходження об'єктивно зумовлених функціональних взаємозв'язків між ними» (Немченко, Козак, & Меліх, 2021, с. 13).

З філософського погляду сталий розвиток базується на відповідній системі цінностей антропоцентричного, знаннєво-центричного, соціально орієнтованого характеру.

Г. Нерсесян переконаний, що сталого розвитку можна досягти шляхом генези суспільних ідей і цінностей, завдяки підвищенню рівня духовної зрілості людини, окультурення її потреб у різних вимірах. Магістральним вектором трансформації суспільної свідомості є критичне сприйняття недоліків «суспільства споживання» та перехід на принципи існування «розумної цивілізації». Такі зміни переорієнтовують людину від домінації матеріальних цінностей буття до духовних орієнтирів розвитку – по суті людина починає усвідомлювати пріоритети буття більш високого порядку, перебудовуючи шкалу цінностей та відштовхуючись від першорядних потреб збереження та існування людської цивілізації. У підсумку, норми морального та духовного розвитку людини мають почати домінувати над потребами утилітарного та гедоністичного спрямування. Тобто має здійснитись ціннісна еволюція (революція), у результаті чого особистість перетворюється і відбувається усвідомлення нею трирівневої гармонії – характер взаємин людини із суспільством, природою, із самою собою. «Тривимірні відносини – три точки опори сталого розвитку. Варто збагнути, що, за твердженнями багатьох філософів і соціологів, суто економічне піднесення на основі розвитку інформаційного суспільства та сфери нових технологій, вочевидь, не забезпечить сталого розвитку суспільства» (Нерсесян, 2013, с. 71).

Отже, категорія сталого розвитку в контексті здійснення економічної політики вбирає в себе, окрім стабільних показників

соціально-економічного існування країни, постійне відтворення духовно-ціннісних параметрів, які забезпечують ментальне здоров'я нації, реалізацію моральних імперативів як засобів підтримання гомеостазису системи.

Важливою категорією економічної політики є товар, який є основою розвитку ринку, предметом виробництва, двигуном комерційної діяльності суб'єктів економічного простору, показником споживчих настроїв у суспільстві.

Розглянемо визначення категорії «товар» з погляду філософії економіки. Дане поняття можна трактувати так:

1) економічна категорія, яку в загальному розумінні можна розглядати як результат праці, що призначений для продажу;

2) об'єкт діяльності людини, який задовольняє її потреби й реалізується на ринку з комерційною метою – придбання, споживання, отримання прибутку;

3) поліаспектне поняття, що вбирає в себе низку ознак, стрижневими серед яких є споживчі якості – товар задовольняє потреби тих, хто його отримує та використовує;

4) сукупність характеристик предмета, які можуть мати як матеріальний, так і нематеріальний характер – послуги, пільги, організаційно-комунікаційний ресурс;

5) продукт як такий, що має споживацьку привабливість – відповідний дизайн, якість, можливості для його придбання, становить цінність для покупців – «корисність, ціна, термін служби, форма, упаковка, імідж, марка, екологічність» (Красовська, 2010, с. 37).

Товар у філософському вимірі є концентрацією людської праці, енергії, сподівань та настроїв щодо задоволення різноманітних потреб людини. Товар є символом типу суспільства, яке ми називаємо «суспільством споживання». Орієнтація людини на визначені види товарів характеризує рівень її духовного розвитку, економічних спроможностей, очікувань щодо задоволення низки різнопланових потреб. Товари, які купує людина, у світоглядному сенсі є відображенням її внутрішнього світу та зовнішньої самоідентифікації. Цінність товару може мати як природний (зумовлений базовими потребами людини), так і штучний характер, коли в суспільстві формується символічна ціна якогось товару, наприклад, як ознака статусності людини.

Висновки. У підсумку відзначимо, що економічні категорії важливо розглядати через призму філософських концепцій, оскільки вони визначають не тільки ринкові відносини, але й світогляд, ціннісні орієнтації та соціальну ідентичність людини.

Зокрема, гроші виступають не лише як інструмент обміну, а і символом статусу, свободи та можливості самореалізації. Праця, у свою чергу, набуває екзистенційного значення, будучи актом взаємодії людини з навколишнім світом і вираженням її здатності змінювати соціальне середовище. Роль технології в економічній політиці незаперечна, адже технології не лише покращують економічні процеси, а і є відображенням творчого потенціалу людства, яке через інновації перебудовує навколишній світ. Технологічний прогрес стає важливим чинником економічної та соціальної трансформації, а також визначає конкурентоспроможність на глобальному рівні. Категорія сталого розвитку не повинна обмежуватися лише економічними показниками. Вона має охоплювати моральні, соціальні й екологічні компоненти, спрямовані на забезпечення гармонії між людиною, суспільством і природою. Сталий розвиток потребує зміни ціннісної орієнтації, зокрема переходу від матеріальних до духовних і екологічних пріоритетів.

Філософія економіки допомагає глибше осмислити складні процеси, що відбуваються в економічній сфері, сприяє розумінню взаємозв'язку між економічними, соціальними та духовними аспектами. Це дозволяє створювати більш ефективну та гуманістичну економічну політику, яка враховує потреби людини, її моральні цінності й екологічні виклики. Для повного розуміння економічних процесів необхідний міждисциплінарний підхід, який поєднує економічні теорії з філософськими, соціологічними й екологічними аспектами. Такий підхід дозволяє створювати стійкі та справедливі економічні стратегії, які орієнтовані на довгострокову стабільність та благополуччя суспільства.

Філософія категорій економічної політики дозволяє нам поглиблено осмислити їхнє значення для суспільства й людини. Урахування філософських аспектів у формуванні економічних стратегій сприятиме створенню більш гуманістичної, стійкої та гармонійної економічної системи, що відповідає вимогам сучасності.

Список використаних джерел:

Дедяєва, І. П., Северин-Мрачковська, Л. В. (2019). Філософія економіки. С. 314–336. (9 лютого 2025). URL: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9975442e-68d0-43ea-ac74-ab065631a3e0/content.

Зуєв, В. М. (2012). Поняття технології у новітньому філософському дискурсі. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського». Філософія. Психологія. Педагогіка. Випуск 3. С. 29–35.

Коннова, Н. О. (2020). Економіка цінностей та філософія економіки. Грані. Т. 23. № 3. С. 27–37.

Красовська, Т. В. (2010). Споживчий попит як основа формування товарної політики промислових підприємств. Інвестиції: практика та досвід. № 4. С. 36–39.

Немченко, В. В., Козак, К. Б., Меліх, О. О. (2021). Зсуви в методології дослідження економічних процесів: виклики парадигми сталого розвитку. Український журнал прикладної економіки. Том 6. № 2. С. 8–14.

Нерсесян, Г. А. (2013). Сталий розвиток починається в головах людей: соціально-філософські аспекти інтерпретації поняття. Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. № 4. С. 68–75.

Тесленко, Т. В. (2020). Науково-епістемологічна еволюція понятійно-категоріального апарату філософії економіки як нового філософського знання. Humanities Studies. Вип. 4. С. 126–144.

Graeber, D. (2001). Toward an anthropological theory of value. New York : Palgrave. 354 p.

References:

Dediaieva, I. P., & Severyn-Mrachkovska, L. V. (2019). Filosofiia ekonomiky [Philosophy of economics]. P. 314–336. (February 9, 2025). Retrieved from: https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/9975442e-68d0-43ea-ac74-ab065631a3e0/content [in Ukrainian].

Zuiev, V. M. (2012). Poniattia tekhnolohii u novitniomu filosofskomu dyskursi [The concept of technology in modern philosophical discourse]. Visnyk NTUU “KPI”. Filosofiia. Psykholohiia. Pedahohika. Vyp. 3. S. 29–35 [in Ukrainian].

Konnova, N. O. (2020). Ekonomika tsinnostei ta filosofiia ekonomiky [Economics of values and philosophy of economics]. Hrani. T. 23. № 3. S. 27–37 [in Ukrainian].

Krasovska, T. V. (2010). Spozhyvchyi popyt yak osnova formuvannia tovarnoi polityky promyslovykh pidpryiemstv [Consumer demand as the basis for the formation of product policy of industrial enterprises]. Investytsii: praktyka ta dosvid. № 4. S. 36–39 [in Ukrainian].

Nemchenko, V. V., Kozak, K. B., & Melikh, O. O. (2021). Zsuvy v metodolohii doslidzhennia ekonomichnykh protsesiv: vyklyky paradyhmy staloho rozvytku [Shifts in the methodology of studying economic processes: Challenges of the sustainable development paradigm]. Ukrainskyi zhurnal prykladnoi ekonomiky. Том 6. № 2. S. 8–14 [in Ukrainian].

Nersesian, H. A. (2013). Stalyi rozvytok pochynaietsia v holovakh liudei: sotsialno-filosofski aspekty interpretatsii poniattia [Sustainable development begins in people’s minds: Socio-philosophical aspects of interpretation]. Visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho universytetu Ukrainy “Kyivskyi politekhnichnyi instytut”. Politolohiia. Sotsiolohiia. Pravo. № 4. S. 68–75 [in Ukrainian].

Teslenko, T. V. (2020). Naukovo-epistemolohichna evoliutsiia poniatiino-katehorialnoho aparatu filosofii ekonomiky yak novoho filosofskoho znannia [Scientific and epistemological evolution of the conceptual-categorical apparatus of the philosophy of economics as new philosophical knowledge]. Humanities Studies. Vyp. 4. S. 126–144 [in Ukrainian].

Graeber, D. (2001). Toward an anthropological theory of value. New York: Palgrave. 354 p. [in English].

Дата надходження статті: 29.07.2025
Дата прийняття статті: 26.08.2025
Опубліковано: 30.09.2025